

blive overfor det trykte, hvor man har sort paa hvidt for, at Bjørnson virkelig opfatter denne eller hin Enkelthed anderledes end denne eller hin Mand, der maa anses for mere Fagmand i fysiologisk eller i pædagogisk Retning o. s. v. *)

At tage Sagen saaledes er at tage den fra den gale Ende. Den berømte Kemiker Chevreul sagde bl. a. paa den Dag, da han fyldte 100 Aar: „Med Undtagelse af Menneskets moralske Følelser er jeg rede til at slippe enhver af de Meninger, jeg kunde have i Videnskaben, naar man viser mig ved Forsøg, at den er gal“. Med andre Ord: enhver Mening i Videnskaben har *Mulighed* for at være gal, og bør derfor *kunne* lade sig rette, hvorimod de moralske Følelser aldeles ikke bør kunne rokkes. Enhver Paaavisning af deres Fejlagthighed maa selv være en Fejltagelse. Ligesaa lidt som Moralen kuldcastes af Fornuftthensyn, lige saa lidt bygges den op af saadanne. Den hører til det, hvorom Bjørnson paa første Side skriver: „Rundt omkring og midt inde i det, vi ser og fatter, er noget med, som vi ikke ser og ikke fatter“. Den kommer ikke til os gennem Fornuftslutninger om, hvor klogt det vilde være at gjøre dette eller lade hint; men det eneste, der fra Omverdenen formaar at virke paa vor Moral, er andre Menneskers Moral og *Vidnesbyrd* derom. *Og i Vidnesbyrdet er det Oprigtigheden og Inderligheden, der er det befrugtende.* Vidnesbyrdets Enkeltheder og Argumentation er det uvæsentlige. De hænge sammen med den vidnendes *øvrige* Livsanskuelse og Verdensanskuelse, og kan derfor høres forskjellig af forskjellige Mennesker, medens dog deres Vidnesbyrds Virkning bliver den samme.

Derimod vinder Vidnesbyrdet i Styrke, naar man ser den vidnende paatage sig et stort Arbejde for at samle saa mange Enkeltheder som muligt, at Vidnesbyrdet kan blive ført frem i saa fyldig en Form, som man formaar, skjønt det er ikke væsentlig derpaa, det kommer an. Bjørnson har aabenbart i denne Henseende strakt sig vidt, og vistnok igjennem flere Aar. Han har ikke afholdt sig fra at tage Studier op, der ellers ligge

*) Dette er nedskrevet, før Anmeldelserne af Bjørnsons Foredrag i Tilskuernes og Ny Jords Decemberhæfter var fremkomne.